

PREKIŲ ATSARGOS LIETUVOS TSR VARTOTOJŲ KOOPERACIJOS SISTEMOJE 1960—1968 METAIS

V. MACKEVICIUS

Prekių atsargų dydis, jų santykis su mažmenine prekių apyvarta¹ yra viena aktualiausių prekybos problemų. Nuo jos sėkmingo sprendimo priklauso gyventojų paklausos prekėms patenkinimo laipsnis ir viso socialistinio liaudies ūkio funkcionavimo ekonominis efektyvumas. Kiekvienoje prekybinėje organizacijoje bei įmonėje ypač aktuali yra prekių atsargų dydžio reguliavimo problema, nes nuo atsargų lygio priklauso pagrindiniai prekybinės bei ūkinės veiklos rodikliai.

Straipsnyje nagrinėjama prekių atsargų apimties, jų lygio, pasiskirstymo tarp mažmeninės ir didmeninės prekybos grandžių kitimas 1960—1968 metais stambiausioje respublikos prekybinėje sistemoje — Lietuvos vartotojų kooperatyvų sąjungoje. 1968 metais Lietkoopsąjungai teko 46,9% respublikos mažmeninės prekių apyvartos, 63% visų prekyboje buvusių prekių atsargų². Bendras prekių atsargų lygis respublikoje žymia dalimi priklauso nuo prekių atsargų dydžio reguliavimo šioje prekybinėje sistemoje.

Prekių atsargų lygis ir mažmeninės prekių apyvartos apimtis yra tarpiai susiję dydžiai. Prekių atsargos, būdamos materialine mažmeninės prekių apyvartos prielaida, didėja, augant mažmeninės prekių apyvartos apimčiai. Todėl prekių atsargų analizės negalima atsieti nuo mažmeninės prekių apyvartos apimties kitimo įvertinimo.

Lietkoopsąjungos mažmeninės prekių apyvartos vystymasis 1960—1968 metais vyko labai sudėtingomis sąlygomis. Tai matyti ir iš mažmeninės prekių apyvartos apimties metinių tempų kitimo. Pavyzdžiui, 1968 metais, palyginus su 1960 metais, ji išaugo daugiau kaip 2 kartus³, bet at-

¹ Prekių atsargų santykį su mažmenine prekių apyvarta priimta išreikšti dienomis. Vidutinių kurio nors laikotarpio prekių atsargų santykis su mažmenine prekių apyvarta, išreikštas dienomis, ekonominėje literatūroje vadinamas įvairiai — prekių cirkuliacijos laiku, prekių apyvartos laiku, prekių apyvartumu, prekių atsargų lygiu. Norėdami išvengti terminologinės painiavos, dienomis išreikštą vidutinių atsargų santykį su prekių apyvarta vadinsime prekių atsargų lygiu, atsargų metų pabaigai santykį su prekių apyvarta — atsargų lygiu metų pabaigai. Be to, kai kurie ekonomistai prieštarauja dėl terminų „prekių apyvartos laikas“, „prekių apyvartumas“ dienomis išreikšto vidutinių prekių atsargų santykiui su prekių apyvarta pažymėti. Jie pabrėžia, kad šis santykis neatspindi laiko, reikalingo prekių pirkimui (žr. Ш. И. Афруткин, Товарные запасы, М., 1963, стр. 19, 20).

² «Торговля Литовской ССР в 1968 году. Статистический сборник», Вильнюс, стр. 11, 12. Čia neįeina prekių atsargos, buvusios Lietuvos TSR Prekybos ministerijos didmeninės prekybos bazėse, nes jos skirtos ne tik respublikos prekybos poreikiams tenkinti.

³ Visi Lietkoopsąjungą apibūdinantys duomenys, jei atskirai neapartiti, paimti iš Lietkoopsąjungos buhalterinės, statistinės ar operatyvinės apskaitos dokumentų. Mažmeninė prekių apyvarta išreikšta 1966 metų kainomis, be žemės ūkio produktų realizavimo vietos rinkos kainomis ir be visuomeninio maitinimo antkainio sumų.

skirais nagrinėjamo laikotarpio metais apimties didėjimo tempai buvo žemi: 1961 m.— 6%, 1962 m.— 5,8%, 1963 m.— 4,8%. Vėlesniais metais mažmeninė prekių apyvarta sparčiai augo: 1964 m. buvo 9%, 1965 m.— 15,1%, 1966 m.— 15,1%, 1967 m.— 14%, 1968 m.— 11,4%.

Toks mažmeninės prekių apyvartos apimties kitimo metinių tempų skirtingumas buvo susijęs su nagrinėjamo laikotarpio žemės ūkio vystymusi. Kaip žinoma, Lietkoopsąjungos aptarnaujamo pirkėjų kontingento žymią dalį sudaro dirbantieji žemės ūkyje. Šios gyventojų dalies perkamųjų fondų augimą 1961—1963 metais stabdė materialinio suinteresuotumo darbo rezultatais principo pažeidimas, sunkumai žemės ūkio gamyboje, ypač pasireiškę 1961—1962 metais. Pavyzdžiui, nacionalinių pajamų, gautų iš žemės ūkio, apimties metiniai pakitimo tempai buvo tokie: 1960 m.— 1,05, 1961 m.— 0,89, 1962 m.— 0,83, 1963 m.— 1,24. Nors nacionalinės pajamos 1963 metais žymiai padidėjo, bet jų apimtis vis dar buvo mažesnė, negu 1960 metais¹.

TSKP CK Kovo (1965 m.) plenumė, TSKP CK ir TSRS Ministrų Tarybos nutarimuose, priimtuose 1964—1965 metais, buvo numatytos konkrečios žemės ūkio gamybos vystymo paspartinimo, dirbančiųjų materialinio suinteresuotumo kėlimo priemonės. 1964 metais taip pat buvo priimti įstatymai dėl pensijų ir pašalpų mokėjimo kolūkiečiams, dėl darbo užmokesčio padidinimo žymiai Lietkoopsąjungos aptarnaujamų gyventojų daliai. Šios priemonės kartu su platus vartojimo prekių gamybos išplėtimu apsprendė aukštus mažmeninės prekių apyvartos apimties augimo tempus 1965—1968 metais.

Mažmeninės prekių apyvartos vystymosi tempų skirtingumas sąlygojo intensyvių Lietkoopsąjungos prekių atsargų lygio kitimą 1960—1968 metais. Ypač intensyviai kito nemaisto prekių atsargų lygis (žr. I lentelę).

I lentelė

Lietkoopsąjungos mažmeninės prekių apyvartos apimtis, vidutinės prekių atsargos ir prekių atsargų lygiai 1960—1968 metais (prekių apyvarta ir atsargos — tūkst. rb 1966 m. kainomis, prekių atsargų lygiai — mažmeninės prekių apyvartos dienomis)

Metai	Maisto prekės			Nemaisto prekės			Visos prekės		
	mažmeninė prekių apyvarta	vidutinės prekių atsargos	prekių atsargų lygis	mažmeninė prekių apyvarta	vidutinės prekių atsargos	prekių atsargų lygis	mažmeninė prekių apyvarta	vidutinės prekių atsargos	prekių atsargų lygis
1960	198033	21768	39,6	196072	74995	137,7	394105	96763	88,4
1961	214897	21948	36,8	202932	87451	155,1	417829	109399	94,3
1962	241251	21924	32,7	200898	103628	185,7	442149	125552	102,2
1963	265343	27136	36,8	200010	110599	199,0	465353	137735	106,6
1964	280568	25891	33,2	224305	120681	193,7	504873	146572	104,5
1965	322214	37472	41,9	258754	127819	177,8	580968	165291	102,4
1966	369379	38292	37,3	299156	130769	157,4	668535	169061	91,0
1967	417381	39995	34,5	344925	157573	164,5	762306	197568	93,3
1968	452473	40841	32,5	396660	177427	161,0	849133	218268	92,5

Didžiausias prekių atsargų lygis buvo 1963 metais, kai mažmeninės prekių apyvartos apimties didėjimo tempai buvo mažiausi. 1963 metais, palyginus su 1960 metais, mažmeninė prekių apyvarta padidėjo 17,6%, o atsargų suma — net 42,3%. Dar didesnis skirtumas buvo tarp nemaisto pre-

¹ Apskaičiuota, remiantis statistinių duomenų rinkiniu „Lietuvos TSR liaudies ūkis 1965 metais“, Vilnius, 1966, p. 31.

kių apyvartos ir atsargų apimčių kitimo. 1963 metais, palyginus su 1960 metais, nemaisto prekių atsargų suma padidėjo 47,4%, o mažmeninė prekių apyvarta — tik 2,1%. Taigi 1961—1963 metais lėtėjo mažmeninės prekių apyvartos apimties kitimo tempai ir kartu kasmet didėjo gaunamos Lietkoopsąjungos prekybinėse įmonėse prekių masės apimtys.

1964—1968 metais, spartėjant mažmeninei prekių apyvartai, mažėjo prekių atsargų lygis. 1968 metais, palyginus su 1963 metais, bendras prekių atsargų lygis sumažėjo 14,1, o nemaisto prekių — net 38 dienomis. Tačiau atsargų dydžio reguliavimo problema 1968 metais buvo ne mažiau aktuali, negu, pavyzdžiui, 1963 metais, kai prekių atsargų lygis buvo didžiausias. Pakanka pasakyti, kad, sumažinus prekių atsargų lygį tik 1 diena, 1963 metais būtų buvę galima išlaisvinti 1,29, o 1968 metais — 2,36 mln. rublių apyvartinių lėšų.

Ekonominėje literatūroje nėra vieningos nuomonės, vertinant prekių atsargų lygio kitimo kryptį. Tai ypač išryškėja tuose ekonominiuose darbuose, kuriuose analizuojamas prekių atsargų lygio kitimas 1940—1960 metais. Dalis ekonomistų žymų prekių atsargų lygio išaugimą septintojo dešimtmečio pradžioje, palyginę jį su 1940 metais, laiko dėsningu mūsų šalies prekybos vystymosi reiškiniu, pateisinamu daugeliu objektyvių priežasčių — prekių pasiūlos ir paklausos suartėjimu, nemaisto prekių apyvartos, prekių apyvartos šalies rytiniuose rajonuose ir kaimo vietovėse lyginamųjų svorių padidėjimu (1,54—63; 5, 217). Kiti gi ekonomistai pabrėžia, kad prekių atsargų lygis kinta dėl dviejų priežasčių, kurių viena didina, o kita mažina atsargų lygį. Visuomeninei pažangai reiškiantis prekyboje, kaip tik didėja tų priežasčių įtaka, kurios mažina prekių atsargų lygį. Todėl ekonomistų tikslas turėtų būti ne atsargų lygio didėjimo pateisinimas, o šio reiškinio esminių priežasčių atskleidimas, efektyvių priemonių prekių atsargų dydžio reguliavimui ieškojimas (3, 57—58; 7, 12).

Analizuojant Lietkoopsąjungos prekių atsargas, pirmiausia bus tirama, kaip atskiri veiksniai veikė jų lygio kitimą. Prie vieno pagrindinio atsargų lygio kitimo veiksnių ekonominėje literatūroje dažnai priskiriama mažmeninės prekių apyvartos struktūrinis pasikeitimas. Manoma, kad, didėjant sudėtingo vidinio asortimento prekių grupių lyginamajam svoriui apyvartoje, bendras atsargų lygis turi didėti. Todėl ir nemaisto prekių apyvartos lyginamojo svorio augimas visoje apyvartoje taip pat turi didinti bendrą atsargų lygį, ir atvirkščiai. Tačiau Lietkoopsąjungos prekių atsargų, mažmeninės prekių apyvartos kitimo analizė parodė, kad nemaisto prekių apyvartos lyginamojo svorio kitimas visoje mažmeninių prekių apyvartoje turėjo priešingą poveikį atsargų lygiui. 1961—1963 metais, mažėjant nemaisto prekių lyginamajam svoriui visoje mažmeninėje prekių apyvartoje, bendras prekių atsargų lygis didėjo. 1964—1968 metais pastebima priešinga tendencija — didėjant nemaisto prekių apyvartos lyginamajam svoriui, prekių atsargų lygis mažėjo. Tai akivaizdžiai patvirtina 2 lentelės duomenys.

Nemaisto prekių apyvartos lyginamojo svorio visoje mažmeninėje prekių apyvartoje kitimas negali turėti vienpusę įtaką bendro prekių atsargų lygio kitimui. Viskas priklauso nuo to, dėl ko įvyksta struktūriniai mažmeninės prekių apyvartos pasikeitimai. Jeigu nemaisto prekių apyvartos lyginamasis svoris mažėja, mažėjant pirkėjų paklausai šioms prekėms (o tai kaip tik buvo būdinga 1961—1963 metų laikotarpiui), tai atsargų lygis didės, laiku nesumažinus prekių gavimo apimties. Kai nemaisto prekių apyvartos lyginamasis svoris mažėja dėl jų nepakankamumo, dalis jų tampa deficitinėmis, sumažėja prekių atsargų suma ir jų lygis. Didėjant nemaisto prekių apyvartos lyginamajam svoriui, bendras prekių atsargų lygis taip pat gali didėti arba mažėti. Kai lyginamasis svoris didėja nor-

**Prekių atsargų lygio
ir mažmeninės prekių apyvartos struktūros kitimas 1960—1968 metais**

Metai	Maisto prekių lyginamasis svoris mažmeninėje prekių apyvartoje (%)	Nemaisto prekių lyginamasis svoris mažmeninėje prekių apyvartoje (%)	Prekių atsargų lygis (mažmeninės prekių apyvartos dienomis)
1960	50,2	49,8	88,4
1961	51,4	48,6	94,3
1962	54,6	45,4	102,2
1963	57,0	43,0	106,6
1964	55,6	44,4	104,5
1965	55,5	44,5	102,4
1966	55,3	44,7	91,0
1967	54,8	45,2	93,3
1968	53,3	46,7	92,5

maliai, patenkinant pirkėjų paklausą šioms prekėms, bendras prekių atsargų lygis gali didėti, nes, kaip rodo praktika, nemaisto prekėms būdingas didesnis atsargų lygis, negu maisto. Tačiau, jeigu nemaisto prekių apyvartos lyginamasis svoris didėja, nepatenkinant pirkėjų paklausos, tai bendras prekių atsargų lygis turi mažėti, nes dalis nemaisto prekių taps deficitinėmis. Jų atsargos žymiai sumažės. Kaip matėme, 1964—1968 metais, didėjant nemaisto prekių apyvartos lyginamajam svoriui visoje prekių apyvartoje, bendras atsargų lygis mažėjo. Tai patvirtina betarpiškų stebėjimų duomenimis pagrįstą išvadą, kad šiame laikotarpyje, ypač 1967—1968 metais, pirkėjų paklausa daugeliui nemaisto prekių nebuvo pilnai patenkinama.

Nepaisant tariamai aiškios bendro prekių atsargų lygio priklausomybės nuo mažmeninės prekių apyvartos struktūros pasikeitimų, būtų ne visiškai teisinga laikyti nemaisto prekių apyvartos lyginamąjį svorį esminiu atsargų lygio kitimo veiksniu. Kad jo poveikis atsargų lygio kitimui buvo toks, o ne kitoks, priklausė nuo santykio tarp nemaisto prekių pasiūlos ir paklausos. 1961—1963 metais prekių pasiūla viršijo paklausą, prekių atsargų lygis didėjo. 1964—1968 metais prekių pasiūlos augimas atsiliko nuo paklausos, atsargų lygis sumažėjo. Taigi ne nemaisto prekių apyvartos lyginamojo svorio, o santykio tarp prekių pasiūlos ir paklausos kitimą reikėtų laikyti pagrindiniu atsargų lygio kitimo veiksniu.

Analizuojant atskirų prekių grupių atsargų lygius Lietkoopsajungoje bei jų kitimą 1960—1968 metų laikotarpiu, ne visada galima susieti prekių atsargų lygio didį su prekių grupės vidinio asortimento sudėtingumu. Antai 1968 metais, palyginus su 1960 metais, druskos atsargų lygis išaugo nuo 175,4 iki 234,7, natūralios arbatos — nuo 194,8 iki 262,6, aliejaus — nuo 63,7 iki 119,4 d. Tuo pačiu metu kruopų ir ankštinių atsargų lygis sumažėjo nuo 49,8 iki 12,4, makaronų — nuo 84,7 iki 30,3, degtinės ir jos gaminių — nuo 58,4 iki 7,9, vynų — nuo 39 iki 20,6 d. Kaip matome, sumažėjus žymiai sudėtingesnio asortimento prekių grupių atsargų lygiams, padidėjo nesudėtingo asortimento prekių grupių atsargų lygiai.

Panašus reiškinys pastebimas, analizuojant ir atskirų nemaisto prekių grupių atsargų lygius. Didžiausias nemaisto prekių atsargų lygis buvo 1963 metais. Tokių prekių, kaip siūlai, vilnoniai audiniai ir skaros, sporto prekės, sukauptos atsargos viršijo metinį prekybos poreikį. Dirbtinio šilko audinių, laikrodžių, muzikos bei kitų kultūrinės paskirties prekių, siuvimo mašinų atsargos viršijo 10 mėnesių prekybos poreikį. Vėlesniais metais buvo imtasi eilės priemonių nemaisto prekių atsargų lygiui mažinti — sumažintas kai kurių prekių gavimas ir išplėstas pardavimas kreditan. 1964

metais, palyginus su 1962 metais, respublikoje visų prekių pardavimo kreditan apimtis padidėjo 97%, tame tarpe radijo prekių — 5,6 karto, dviračių ir motociklų — 1,9 karto, siuvamųjų mašinų — 3,4 karto¹. Todėl minėtų prekių grupių atsargų lygiai sumažėjo, kitų nemaisto prekių grupių atsargų lygiai išaugo. 1968 metais, palyginus su 1963 metais, veltinės avalynės atsargų lygis padidėjo nuo 221,3 iki 576 d., medvilninių audinių — nuo 195,8 iki 307,8 d., skalbimo muilo — nuo 127,1 iki 283,8 dienos. 1968 metais skalbimo muilo atsargos viršijo 13 mėnesių prekybos poreikį, o siuvinių atsargos nesiekė 4 mėnesių. Veltinės avalynės atsargų lygis, kaip minėta, buvo 576 dienos, o odinės avalynės — tik 143,4 d., siūlų atsargų lygis buvo 339 d., o trikotažo gaminių — tik 140,1 dienos. Čia visiškai nenorima pabrėžti, kad buvę siuvinių, odinės avalynės arba trikotažo gaminių atsargų lygiai maži, o tik iliustruojamas teiginys, kad ne prekių grupių vidinio asortimento sudėtingumas nulėmė atsargų lygio didumą. Tokių pavyzdžių būtų galima pateikti labai daug.

Reguliuojant prekių atsargų dydį prekyboje, svarbus vaidmuo tenka didmeninės prekybos įmonėms. Didmeninė prekyba, koncentruodama savo įmonėse prekių atsargas, turi aprūpinti mažmenines prekybos įmones pakankamai sukomplektuotomis prekių partijomis. Be to, būdama prekių judėjimo prekyboje kelio pradžioje, ji turi neleisti prasiskverbti į mažmeninę prekybos tinklą neturintiems paklausos prekėms. Kooperatinei prekybai, be bendrų didmeninės prekybos uždavinių, iškyla ir savi, specifiniai uždaviniai, susiję su jos aptarnaujamo mažmeninės prekybos tinklo išdėstymo ir sudėties ypatumais. Kooperatinės didmeninės prekybos įmonėms tenka akumuliuoti sandėliuose ne tik sudėtingo asortimento, periodinės paklausos prekių grupes bei prekes, kurių gamybos rajonai nutolę nuo vartojimo rajonų, bet ir paprasto asortimento prekių grupes, dažnai nepriklausomai nuo to, ar jų gamybos rajonai sutampa su vartojimo rajonais, ar ne. Dėl to ir kooperatinės didmeninės prekybos poveikis bendram atsargų lygiui sistemoje gali ir turi būti didesnis, negu, sakysim, valstybinėje prekyboje.

Lietkoopsąjungos didmeninėje prekyboje (rajonų vartotojų kooperatyvų sąjungų prekybinėse bazėse ir tarprajoninėse didmeninės prekybos bazėse) 1963—1968 metais vidutiniškai buvo laikoma 41—44% visų atsargų, t. y. atitiko Centrosąjungos rekomendacijas (4, p. 3). Atskirų prekių grupių atsargų koncentravimo Lietkoopsąjungos didmeninėje prekyboje laipsnis buvo labai skirtingas. Iš maisto prekių 1968 metais daugiausia buvo laikoma palyginti nesudėtingo vidinio asortimento prekių grupių atsargos — 74,3% cukraus, 70,4% druskos, 67% margarino, 62,8% natūralios arbatos, 60,3% augalinio aliejaus. Analogiška padėtis buvo ir kitais nagrinėjamo laikotarpio metais.

Nemaisto prekių atsargų pasiskirstymui tarp mažmeninės ir didmeninės prekybos grandžių prekių grupių vidinio asortimento sudėtingumas turėjo kiek daugiau įtakos kaip maisto prekių. Tačiau ir čia galima pateikti nemaža pavyzdžių, kai sudėtingo asortimento prekių grupių atsargų koncentravimo didmeninėje prekyboje laipsnis buvo žymiai mažesnis, negu nesudėtingo asortimento prekių grupių. Antai 1968 metais didmeninėje prekyboje buvo laikoma 20% vilnonių, 29,1% dirbtinio šilko audinių, 25,4% siuvinių, 33% trikotažo gaminių, 34,7% odinės avalynės ir 77,5% skalbimo muilo, 56% guminės avalynės, 52,8% veltinės avalynės, 42,5% siūlų.

Norėdami nustatyti prekių atsargų koncentravimo didmeninėje prekyboje laipsnio poveikį atskirų prekių grupių atsargų lygiams sistemoje,

¹ Apskaičiuota, remiantis statistinių duomenų rinkiniu: „Lietuvos TSR liaudies ūkis 1965 metais“, Vilnius, 1966, 200 p.

palyginome atsargų lygių ir jų pasiskirstymo tarp mažmeninės bei didmeninės prekybos grandžių kitimą 1963—1968 metais. Palyginimui parinkome tas prekių grupes, kurių atsargų lygis nagrinėjamu laikotarpiu intensyviai kito — didėjo arba mažėjo. Iš šio palyginimo gauname tokius rezultatus: didėjant atskirų prekių grupių atsargų koncentravimo didmeninėje prekyboje laipsniui, atsargų lygiai taip pat didėjo; mažėjant prekių atsargų koncentravimo didmeninėje prekyboje laipsniui, mažėjo ir prekių atsargų lygiai (žr. 3 lentelę).

3 lentelė

Atskirų prekių grupių atsargų lygių
ir jų lyginamojo svorio didmeninėje prekyboje kitimo
1963—1965 metais palyginimas
(padidėjimas +, sumažėjimas —)

Eil. Nr.	Prekių grupės	1968 m., palyginus su			
		1963 m.		1965 m.	
		Atsargų lygis (mažmeninėse apyvartose dienomis)	Atsargų dalis didmeninėje prekyboje (%)	Atsargų lygis (mažmeninėse apyvartose dienomis)	Atsargų dalis didmeninėje prekyboje (%)
1	Aliejus	+60,4	+15,0	+0,7	—2,3
2	Margarinas	....	....	+34,7	+10,1
3	Cukrus	+47,2	+9,8	+18,7	+5,7
4	Natūrali arbata	+50,2	+11,5	+8,1	+1,6
5	Druska	—48,5	+7,3	+54,3	+3,6
6	Degtinė ir jos gaminiai	—27,2	—16,1	—26,0	—12,8
7	Vynai	—34,5	—19,2	—57,4	—24,4
8	Veltinė avalynė	+354,7	+9,6	+247,4	—4,0
9	Skalbimo muilas	....	....	+210,3	+10,7
10	Medvilniniai audiniai	+112,0	+12,0	+125,0	+6,7
11	Kojinės ir puskojinės	+156,7	+8,3	+94,8	+3,3
12	Metalinės lovos	+44,2	+16,0	+29,7	+11,7
13	Odinė avalynė	—72,6	—9,6	—50,0	—6,4
14	Siūlai	—70,1	—6,0	—45,0	—7,1
15	Lininiai audiniai	—87,0	—0,4	—100,6	—5,3
16	Guminė avalynė	—60,8	—1,0	—112,7	—8,1
17	Laikrodžiai	—115,0	—16,5	—216,6	—15,0
18	Stiklo, porceliano, fajanso indai	—78,7	—16,0	—66,5	—12,0
19	Elektros prekės	—72,2	—2,9	—10,2	1,5
20	Muzikos prekės	—89,1	—10,4	0,5	0,3
21	Zaislai	—62,4	—6,6	—27,2	—5,8
22	Siuvamosios mašinos	—135,7	—9,2	—217,6	—24,6

Tokia šių dydžių priklausomybė rodo, kad Lietkoopsąjungos didmeninės prekybos įmonės daro pasyvų poveikį, reguliuojant prekių atsargų dydį sistemoje. Sulėtėjus kai kurių prekių pardavimui, parduotuvės nebegali jų sutalpinti ir jų nebeužsako. Gaunamos iš už-sistemos ribų prekės „nusėda“ didmeninės prekybos įmonėse, daugiausia rajonų vartotojų kooperatyvų sąjungų (RVKS) prekybinėse bazėse. Ir, atvirkščiai, tos prekės, kurių prekyba vyksta intensyviai, pirkėjų paklausa nėra pilnai patenkinama, neužsiguli didmeninės prekybos įmonėse. Kuo didesnis atskirų prekių grupių deficitiskumo procentas, tuo mažesnės jų atsargos. Mažesnė jų dalis laikoma didmeninėje prekyboje. Be to, anksčiau ar vėliau imamasi priemonių užsigulėjusių prekių likvidavimui — dalis nukainuojama, sumažinami prekių užsakymai tiekėjams. Dėl to pirmiausia sumažėja atsargos didmeninės prekybos įmonėse. Todėl, mažėjant prekių atsargų lygiams, mažėja ir atsargų koncentravimo laipsnis didmeninėje prekyboje. Taigi ne prekių atsargų pasiskirstymo tarp Lietkoopsąjungos didmeninės ir maž-

meninės prekybos grandžių proporcijos veikė atsargų lygį, o, atvirkščiai, prekių atsargų lygio kitimas nulėmė atsargų pasiskirstymo proporcijas.

Lietkoopsąjungos didmeninės prekybos grandis susideda iš dviejų tipų įmonių — RVKS prekybinių bazių ir tarprajoninių didmeninės prekybos bazių. RVKS prekybinės bazės aptarnauja tik savo rajono mažmeninės prekybos įmones; nedidelė jų sandėlinės prekių apyvartos apimtis labai apriboja galimybes palaikyti tiesioginius ryšius su pramonės įmonėmis arba pirminėmis bazėmis. Pagrindiniai RVKS prekybinių bazių prekių tiekėjai — tarprajoninės bei Lietuvos Prekybos ministerijos didmeninės prekybos bazės.

Tarprajoninės didmeninės prekybos bazės yra aukštesnio tipo vartotojų kooperacijos didmeninės prekybos įmonės. Aptarnaudamos kelias RVKS, jos turi žymiai daugiau galimybių didinti sandėlinės prekių apyvartos apimtį, plėsti tiesioginius ryšius su prekių gamintojais.

Būdamos aukštesnio tipo didmeninės prekybos įmonėmis, tarprajoninės didmeninės prekybos bazės turi ir daugiau galimybių, negu RVKS prekybinės bazės, aktyviai veikti prekių atsargų lygio kitimą, mažinti bendrą prekių atsargų lygį sistemoje. Deja, šios galybės nebuvo išnaudojamos. Nagrinėjamu laikotarpiu tik viena iš 5 tarprajoninių didmeninės prekybos bazių — Telšių — pristatydavo prekes tiesiai į mažmeninės prekybos įmones. Likusių tarprajoninių didmeninės prekybos bazių apie 50% sandėlinės prekių apyvartos sudarė prekių pardavimas RVKS prekybinėms bazėms. Prekių pardavimas iš tarprajoninių bazių atskiroms rajkoopsąjungoms paprastai vyksta išskirtų prekių fondų ribose. Šių bazių darbuotojams svarbiausia, kad būtų įvykdytas nustatytas prekių realizavimo planas. Ar tiekiamos prekės parduodamos, ar kaupiasi parduotuvėse bei RVKS prekybinių bazių sandėliuose — tarprajoninių bazių darbuotojus mažai te domina. Kitaip sakant, tarprajoninės bazės turi garantuotą prekių paklausą. Jeigu per metus paaiškėja, kad prekių užsakyta daugiau, negu galima parduoti, arba gaunamos prekės neatitinka pirkėjų reikalavimų kokybės atžvilgiu, tai neturinčios paklausos prekės nesusikaučia tarprajoninių bazių sandėliuose, o fondų ribose parduodamos RVKS prekybinėms bazėms bei parduotuvėms. Tai patvirtina ir atskirų prekių grupių atsargų ir sandėlinės prekių apyvartos pasiskirstymo tarp abiejų Lietkoopsąjungos didmeninių prekybos grandžių palyginimas (žr. 4 lentelę).

Tarprajoninėms didmeninės prekybos bazėms 1965 ir 1968 metais tekę atskirų prekių grupių sandėlinės apyvartos lyginamieji svoriai žymiai viršijo jų dalį didmeninėje prekyboje buvusiose prekių atsargose. Pažymėtina, kad 1968 metais kailinių gaminių, kilimų ir kitų drapiravimo reikmenų sandėlinės prekių apyvartos ir prekių atsargų tarprajoninėse bazėse lyginamieji svoriai skyrėsi mažiausiai. Tai kaip tik tos prekių grupės, kuriomis gyventojų paklausa buvo silpnai patenkinama.

Kad tarprajoninių didmeninės prekybos bazių veikla neturėjo teigiamos įtakos prekių atsargų lygio kitimui, matyti, palyginus ir atskirų prekių grupių atsargų lygių kitimą 1965—1968 metais tarprajoninėse bazėse ir visoje sistemoje. Antai 1968 metais, palyginus su 1965 metais, atskirų prekių grupių atsargų lygiai tarprajoninėse bazėse (jų sandėlinės prekių apyvartos dienomis) ir visoje sistemoje (mažmeninės prekių apyvartos dienomis) kito šitaip: daržovių konservų sumažėjo 4,9 d. ir padidėjo 35,1 d.; natūralios arbatos sumažėjo 33,8 d. ir padidėjo 8,1 d.; metalinių lovų sumažėjo 0,8 d. ir padidėjo 29,7 d.; mokyklinių sąsiuvinų, popieriaus ir kitų raštinės prekių sumažėjo 4,7 d. ir padidėjo 20,6 d.; dviračių ir motociklų sumažėjo 0,7 d. ir padidėjo 42,5 d.; radijo prekių sumažėjo 5,6 d. ir padidėjo 37,8 d. Tarprajoninėse didmeninėse prekybos bazėse prekių atsargų lygiai mažėjo, kartu didėjant šių prekių grupių atsargų lygiams visoje sistemoje. Tuo

Tarprajoninių didmeninės prekybos bazių sandėlinės prekių apyvartos ir atsargų lyginamieji svoriai visoje Lietkoopsąjungos didmeninės prekybos sandėlinėje prekių apyvartoje ir atsargose 1965 ir 1968 metais
(procentais)

Eil. Nr.	Prekių grupės	1965 m.		1968 m.	
		Sandėlinė apyvarta	Prekių atsargos	Sandėlinė apyvarta	Prekių atsargos
1	Aliejus	55,6	30,4	54,2	30,5
2	Margarinas	60,1	34,7	54,6	29,7
3	Uogienės, džemai, medus	40,2	29,5	30,4	19,1
4	Natūrali arbata	50,6	36,6	50,0	28,5
5	Kailiai ir jų gaminiai	65,0	48,9	68,9	59,9
6	Trikotažo gaminiai	63,8	42,4	70,1	48,2
7	Kojinės ir puskojinės	64,7	42,1	65,7	36,4
8	Tekstilinė ir kombinuota avalynė	11,6	10,1	51,6	11,2
9	Veltinė avalynė	58,3	37,0	6,2	8,7
10	Parfumerija	74,7	61,2	81,7	69,2
11	Galanterija	69,8	66,3	77,8	69,8
12	Metalinės lovos	41,4	25,5	36,2	17,8
13	Kilimai ir kiti drapiravimo reikmenys	74,4	51,3	69,9	63,1
14	Stiklo, porceliano, fajanso indai	64,3	40,6	66,5	36,5
15	Radijo prekės	74,6	68,6	83,8	59,1
16	Muzikos prekės	79,7	57,9	82,4	67,9
17	Siuvamosios mašinos	59,4	49,8	71,3	41,8

pat metu tarprajoninėse bazėse siuvinių, kilimų, elektros prekių atsargų lygiai išaugo, nors visoje sistemoje šių prekių atsargų lygiai sumažėjo. Kaip žinoma, pirkėjų paklausa šioms prekėms nebuvo pilnai patenkinama. Jų atsargų lygiai visoje sistemoje kaip tik dėl to ir sumažėjo. Taigi tarprajoninėse didmeninės prekybos bazėse šių prekių atsargų lygių išaugimo „priežastimi“ reikia laikyti jų deficitiškumą.

1960—1968 metais bendras Lietkoopsąjungos atsargų lygis ir atskirų prekių grupių atsargų lygiai kito gaivališkai, be prekybos darbuotojų pastangų šį kitimą reguliuoti. Ypač tai akivaizdu, palyginus atskirų prekių grupių atsargų lygius su mažmeninės prekių apyvartos apimties dinamika per ilgesnį laikotarpį. Analizuojant, kaip 1959—1968 metais kito medvilninių, dirbtinio šilko audinių, siūlų, kojinių ir puskojinių, sporto prekių atsargų lygis, aiškiai matyti priklausomybė tarp mažmeninės prekių apyvartos apimties kitimo tempų ir atsargų lygių kitimo. Spartėjant apyvartos dinamikai, atsargų lygiai mažėjo, sulėtėjus mažmeninės prekių apyvartos augimo tempams, atsargų lygiai didėjo. Sulėtėjus mažmeninės prekių apyvartos tempams, didėjo atsargų lygis ne tik tais pačiais metais, bet ir sekanciais. Šio reiškinių priežasčių reikia ieškoti veikiančioje užsakymų prekių tiekimui pateikimo tvarkoje. Prekybinės organizacijos pateikia užsakymą prekių tiekimui ateinantiems metams einamųjų metų I ketvirtyje. Užsakymo dydis priklauso nuo prekių pardavimo apimties dinamikos praėjusiais metais ir laukiamo augimo tempo einamaisiais metais. Jeigu einamaisiais metais pirkėjų paklausa kurioms nors prekėms sumažėja, palyginus su numatyta, ypač kai sumažėjimas yra pastovesnis, tai ir sekanciais metais prekės, gaunamos pagal išskirtus fondus, pilnai nerealizuojamos. Dalis jų susikaupia nereikalingose prekių atsargose. Tai didina prekių atsargų lygį einamaisiais ir sekanciais metais. Ir atvirkščiai, jei pirkėjų paklausa didesnė už numatytąją, tai gaunamų prekių nepakan-ka, atsargų lygis sumažėja.

Analizuojant minėtų prekių atsargų lygius, pastebėta, kad jų dydis priklausė ne tik nuo mažmeninės prekių apyvartos tempų, bet ir (nors mažesniu laipsniu) nuo prekių judėjimo grandiško kitimo. Pasinaudodami koreliacijos teorijos metodais, išaiškiname, kaip atskirų prekių grupių atsargų lygių metiniai pakitimai priklauso nuo apyvartos apimties kitimo tempų ir santykio tarp sandėlinės ir mažmeninės prekių apyvartos kitimo. Žemiau pateikti keli pavyzdžiai.

1. Dirbtinio šilko audinių atsargų:

$$Y_x = 25,1 + 4,3\sqrt{X_1 - 171,2 X_2 - 0,19 X_3 - 6,76 X_4};$$

$$R = 0,863.$$

2. Siūlų atsargų:

$$Y_x = 15,64 - 8,59 X_1 - 381,66 X_2 - 1,11 X_3 - 8,57 X_4;$$

$$R = 0,970.$$

3. Sporto prekių atsargų:

$$Y_x = 22,6 + 15,8 X_1 - 145,84 X_2 - 0,093 X_3;$$

$$R = 0,599,$$

- kur X_1 — sandėlinės prekių apyvartos santykio su mažmenine prekių apyvarta pasikeitimas atskirais metais;
 X_2 — mažmeninės prekių apyvartos apimčių dinamika (atskirų metų apyvartos apimties kitimo grandiniai indeksai minus vienetas);
 X_3 — mažmeninės prekių apyvartos apimties kitimo tempų pasikeitimas. Tai apskaičiuojama pagal formulę: $\frac{K_i - K_{i-1}}{K_{i-1}} \cdot 100$. Joje K_i — i -tųjų metų mažmeninės prekių apyvartos apimties kitimo grandinis indeksas;
 X_4 — metai (skaičiavimų supaprastinimui išreikšta skirtumu tarp bet kurių metų ir 1963 metų);
 Y_x — atsargų lygių metiniai pasikeitimai (atsargų lygis vienais metais minus prieš taiėjusių metų atsargų lygis);
 R — koreliacijos koeficientas, rodąs, kokio tamprumo ryšiai tarp atsargų lygių metinių pasikeitimų ir nagrinėjamų veiksnių.

Paeiliui keičiant kiekvieno veiksnio reikšmę, nustatomas jų poveikis atsargų lygių pakitimams. Kaip matyti iš 5 lentelės duomenų, koreliacinės teorijos metodų pagalba gauti rezultatai patvirtina išvadą, jog pagrindinis atsargų lygio kitimo veiksnys buvo mažmeninės prekių apyvartos tempų kitimas.

5 lentelė

Atskirų veiksnių poveikio atsargų lygių pakitimams kiekybinės išraiškos

Eil. Nr.	Prekių grupės	Atsargų lygių padidėjimas (+) arba sumažėjimas (-), padidėjus 1%		
		sandėlinės prekių apyvartos santykiui su mažmenine prekių apyvarta	mažmeninės prekių apyvartos apimčiai	mažmeninės prekių apyvartos tempų pastikeitimui
1	Dirbtinio šilko audiniai	+0,16%	-11,05%	-0,36%
2	Siūlai	-0,20%	-6,40%	-0,52%
3	Sporto prekės	+0,90%	-7,75%	-0,07%

Tai, kad prekių atsargų lygis mažai tepriklauso nuo esminių veiksnių, galinčių turėti įtakos prekių atsargų apimčiai, rodo ir dideli prekių atsargų lygių skirtingumai (variacija) atskirose rajkoopsąjungose. Antai prekių atsargų lygiai 1968 metų pabaigai Vilniaus, Kauno ir Alytaus RVKS buvo beveik du kartus mažesni, negu Molėtų ar Kupiškio RVKS. Prie veiksnių, pateisinančių prekių atsargų lygių skirtingumus atskirose prekybinėse organizacijose, ekonominėje literatūroje paprastai priskiriama mažmeninės prekių apyvartos apimtis ir struktūra, parduotuvių stambumas, kaimo vietovėje esančių parduotuvių ir jų apyvartos dalis visame parduotuvių skaičiuje bei jų prekių apyvartoje, atsargų pasiskirstymas tarp mažmeninės ir didmeninės prekybos įmonių. Dispersinės analizės būdu įvertinę šių veiksnių įtaką 1968 metų pabaigoje buvusiai atsargų lygio atskirose rajkoopsąjungose variacijai, nustatėme:

1. Didėjant rajkoopsąjungos mažmeninės prekių apyvartos apimčiai, mažėjo atsargų lygis. Poveikio variacijai koeficientas 0,307. Koreliacinis santykis 0,554, ryšio tamprumas žymus (2, p. 140).

2. Didėjant vienos parduotuvės mažmeninės prekių apyvartos apimčiai, taip pat mažėjo atsargų lygis rajkoopsąjungoje. Poveikio variacijai koeficientas 0,474. Koreliacinis santykis 0,689. Ryšio tamprumas žymus.

3. Nemaisto prekių apyvartos lyginamojo svorio kitimas visoje mažmeninėje prekių apyvartoje nevienodai veikė prekių atsargų lygio kitimą. Vienose rajkoopsąjungose, didėjant nemaisto prekių apyvartos lyginamajam svoriui, atsargų lygiai didėjo, kitose — mažėjo.

4. Visame parduotuvių skaičiuje didėjant kaimo parduotuvių lyginamajam svoriui, didėjo atsargų lygis. Poveikio variacijai koeficientas 0,180. Koreliacinis santykis 0,424. Ryšio tamprumas nuosaikus.

5. Kaimo vietovėse buvusių parduotuvių prekių apyvartos lyginamojo svorio didėjimas visoje mažmeninėje prekių apyvartoje veikė atsargų lygio kitimą panašiai kaip ir nemaisto prekių apyvartos lyginamojo svorio kitimas.

6. Didėjant RVKS prekybinėse bazėse buvusių prekių atsargų lyginamajam svoriui visose rajkoopsąjungų atsargose, didėjo atsargų lygiai. Poveikio variacijai koeficientas 0,036. Koreliacinis santykis 0,190. Ryšio tamprumas silpnas.

Kaip matyti, tik du iš analizuotų veiksnių — vienai rajkoopsąjungai ir vienai parduotuvei tekusios mažmeninės prekių apyvartos apimtis — turėjo kiek didesnės įtakos prekių atsargų lygių skirtumui atskirose rajkoopsąjungose. Kitų veiksnių įtaka arba labai nežymi, arba iš viso neaiški. Dar sunkiau paaiškinti kokiomis nors objektyviomis sąlygomis atskirų prekių grupių atsargų lygių skirtumus rajkoopsąjungose. Pavyzdžiui, 1968 metų pradžiai medvilninių audinių atsargų lygiai Kauno ir Akmenės rajkoopsąjungose buvo 2 kartus didesni, negu Klaipėdos ar Ignalinos; dirbtinio šilko audinių atsargų lygiai Akmenės ir Kaišiadorių rajkoopsąjungose buvo 3 kartus didesni, negu Alytaus rajkoopsąjungoje. Dar daugiau skyrėsi atskirų prekių grupių atsargų lygiai RVKS prekybinėse bazėse. 1968 metų pradžioje medvilninių audinių atsargų lygiai (mažmeninės prekių apyvartos dienomis) Šilutės RVKS prekybinėje bazėje buvo 219, o Ignalinos — 53; dirbtinio šilko audinių Akmenės RVKS prekybinėje bazėje — 340, o Biržų — 92; siūlų Joniškio RVKS prekybinėje bazėje — 254, Kupiškio — 265, o Jonavos — 33; kojinių ir puskojinių Kupiškio RVKS prekybinėje bazėje — 263, o Biržų — 30; veltinės avalynės Biržų RVKS prekybinėje bazėje — 286, Ignalinos — 260, o Kupiškio — 126, Eišiškių — 132. Pažymėtina, kad tose pačiose rajkoopsąjungose vienu prekių grupių atsargų lygiai buvo didžiausi, kitų mažiausi. Be abejo, tokia padėtis susidarė todėl, kad prekių atsargos nebuvo reguliuojamos, jos susidarydavo stichiškai — su-

sikaupus pernelyg didelėms vienu prekių atsargoms, RVKS prekybinėse bazėse nepalieka vietos kitų prekių atsargoms laikyti.

Iš pateiktos medžiagos matyti, kad Lietkoopsąjungoje nepakankamai buvo rūpinamasi prekių atsargų reguliavimu ir normavimu. Nors 1967—1968 metais pirkėjų paklausa eilei prekių nebuvo pilnai patenkinama, bet prekių buvo nukainuota už 4,1 mln. rublių. Net ir tų prekių, kurių trūko parduotuvėse, atsargų lygiai buvo išreiškiami triženkliais skaičiais. Vadinasi, pasenusių modelių ir fasonų prekių 1967 ir 1968 metais buvo susikaupę žymiai daugiau. Todėl analizuojamo laikotarpio pabaigoje atsargų lygiai beveik nesumažėjo. Kadangi atsargose neturinčių paklausos prekių susikaupė nevienodai, tai labai skirtingi buvo prekių atsargų lygiai atskirose rajkoopsąjungose.

Kai sukaupiamos pernelyg didelės prekių atsargos, reikia sunaudoti daug gyvojo ir sudaiktintojo darbo, tai ne tokia efektyvi darosi prekybinių organizacijų veikla. Didėjant prekių atsargų lygiams, mažėja rentabilumas ir didėja cirkuliacijos kaštų lygis (žr. 6 lentelę). Sukaupus pernelyg dideles vienu prekių atsargas, nebegalima laikyti normalaus dydžio kitų prekių atsargų. Todėl pablogėja pirkėjų aptarnavimas, jie sugaišta daug laiko, ieškodami reikiamos prekės.

6 lentelė

Cirkuliacijos kaštų lygio ir rentabilumo priklausomybė nuo atsargų lygio kitimo
(prekių atsargų lygiai 1968 metų sausio 1 d., kiti duomenys — 1967 metų)

eil. Nr.	RVKS grupės pagal prekių atsargų lygius (mažmeninės apyvartos dienomis)	RVKS skaičių grupėje	Vidutinis prekių atsargų lygis grupėje	Cirkuliacijos kaštų lygis prekyboje (be darbo užmokesčio išlaidų, %)	Pelno prekyboje santykis su mažmenine prekių apyvarta (%)
1	iki 80	4	78,3	2,803	2,566
2	80,1—84	6	81,8	2,817	2,666
3	84,1—88	8	86,2	2,857	2,352
4	88,1—92	3	91,4	2,933	2,341
5	92,1—96	4	94,0	3,315	2,014
6	96,1—100	3	97,5	3,121	1,974
7	100,1—104	3	102,5	3,585	1,543
8	104,1—108	6	106,4	3,384	1,920
9	108,1 ir daugiau	5	112,7	3,452	1,758

Pateikta medžiaga rodo, kad mūsų respublikos vartotojų kooperacijos sistemoje būtina žymiai pagerinti darbą su prekių atsargomis. Prekių atsargų reguliavimo klausimai turėtų būti sprendžiami visame prekės judėjimo kelyje, pradedant jos gaminimo vieta ir baigiant mažmeninės prekybos įmonėse.

Svarbus vaidmuo turi tekti didmeninei prekybai. Lietkoopsąjungos didmeninė prekyba kol kas atliko tik pasyvaus stebėtojo vaidmenį. Prekių atsargų reguliavimas, jų valdymas turi tapti aktyviu prekybos darbuotojų objektu. Įdiegus moksliskai pagrįstą prekių atsargų valdymą, paremtą mechanizuotu informacijos apdorojimu, atsižvelgiant į reikalavimą pilnai patenkinti pirkėjų paklausą esamomis prekėmis, esant minimaliems atsargų sudarymo ir laikymo kaštams, Lietkoopsąjungos didmeninės prekybos įmonės, ypač tarprajoninės didmeninės prekybos bazės, galėtų žymiai aktyviau dalyvauti, sprendžiant gyventojų prekybinio aptarnavimo gerinimo bei prekių cirkuliacijos proceso tobulinimo klausimus.

Vilniaus Valstybinis V. Kapsuko universitetas
Prekybos ekonomikos katedra

Redakcinei kolegijai įteikta
1969 m. gruodžio mėn.

L I T E R A T Ū R A

1. Ш. И. А ф р у т к и н, Товарные запасы, М., 1963.
2. М. И. Б а к а н о в и др., Математические методы анализа в торговле, М., 1967.
3. Е. А. Ц е л ы к о в с к а я, Время обращения в торговле и пути его сокращения, Ленинград, 1966.
4. «Методика расчета потребных складских площадей оптовых торговых баз в системе потребительской кооперации», М., 1966.
5. «Экономика торговли. Учебник. Под ред. Гоголя Б. И. и Москвина В. И.», Москва, 1966.
6. Р. А. Л о к ш и н, Товарные запасы в потребительской кооперации, М., 1960.
7. Ю. И. Р ы ж и к о в, Управление запасами, М., 1969.
8. «Справочник партийного работника. Выпуск шестой», М., 1966.

ТОВАРНЫЕ ЗАПАСЫ В СИСТЕМЕ ПОТРЕБИТЕЛЬСКОЙ КООПЕРАЦИИ ЛИТОВСКОЙ ССР В 1960—1968 ГОДАХ

В. МАЦКЯВИЧЮС

Резюме

В статье рассматривается изменение объема и уровня товарных запасов Литпотребсоюза в указанный период, размещение запасов между различными звеньями торговли. Основное внимание обращается на выявление причин, обусловивших изменения уровня товарных запасов.

Уровень товарных запасов, особенно отдельных товарных групп, в рассматриваемый период колебался довольно-таки резко. Самый высокий уровень был в 1963 году — 106,6 дня (розничного товарооборота) по всем товарам. По сравнению с 1960 годом он повысился на 18,2 дня. В последующие годы уровень товарных запасов постепенно снижался и в 1968 году составил уже 92,5 дня. Уровень запасов непродовольственных товаров с 137,7 дня в 1960 году повысился до 199,0 дней в 1963 году, а в 1968 году он равнялся 161 дню.

Проведенное исследование показало, что основной причиной колебания, как общего уровня товарных запасов, так и отдельных товарных групп, следует считать изменения соотношения между спросом и предложением. Если спрос на отдельные товары удовлетворялся не полностью, уровень запасов снижался, и, наоборот, возрастал уровень запасов тех товаров, спрос на которые отставал от предложения.

Этим, в основном, и объясняется, что различные факторы, которые, по мнению большинства экономистов торговли, должны обуславливать уровень и объем товарных запасов, или вообще не оказывали заметного влияния на колебание уровня товарных запасов, или влияли в противоположном, чем следовало бы ожидать, направлении. Так, уменьшение доли непродовольственных товаров в товарообороте в 1961—1963 годах сопровождалось увеличением общего уровня товарных запасов. В 1964—1968 годах доля непродовольственных товаров в товарообороте увеличилась, а общий уровень товарных запасов снижался. Анализ запасов отдельных товарных групп и их распределения между розничной и оптовой торговлей показал, что вместе с увеличением доли запасов в оптовой торговле происходило увеличение уровня запасов.

В статье рассмотрены также вариации уровней товарных запасов в отдельных райпотребсоюзах, которые являются весьма значительными. С помощью дисперсионного анализа установлено, что только объем розничного товарооборота райпотребсоюзов и размеры магазинов имели некоторое влияние на вариацию уровня товарных запасов. Влияние таких факторов, как доля непродовольственных товаров в обороте, количество

сельских магазинов и доля их товарооборота во всем розничном обороте, доля оптовых баз райпотребсоюзов в общих запасах, является слабым или вообще отсутствует.

Рассмотренный материал показывает, что колебание уровня товарных запасов Литпотребсоюза обусловлено в основном изменением конъюнктуры рынка и не является следствием усилий работников торговли. Вместе с тем, такая стихийность в изменении товарных запасов приводит как к неоправданным перебоям в обеспечении населения товарами, так и к значительным затратам труда и материальных ресурсов, омертвлению значительных сумм денежных средств. Поэтому необходимость улучшения работы с товарными запасами в каждом звене торговли, в каждом торговом предприятии потребкооперации нашей республики очевидна.

Наименование и описание таблиц

Таблица 1.

Объем розничного товарооборота, средние товарные запасы и уровни товарных запасов Литпотребсоюза в 1960—1968 годах (товарооборот и товарные запасы — в тыс. руб., в ценах 1966 года; уровни товарных запасов — в днях розничного товарооборота).

Вертикально: годы.

Горизонтально: продовольственные товары — розничный товарооборот, средние товарные запасы, уровни товарных запасов; непродовольственные товары — розничный товарооборот, средние товарные запасы, уровни товарных запасов; все товары — розничный товарооборот, средние товарные запасы, уровни товарных запасов.

Таблица 2.

Изменение уровня товарных запасов и структуры розничного товарооборота в 1960—1968 годах.

Вертикально: годы.

Горизонтально: удельный вес продовольственных товаров в розничном товарообороте; удельный вес непродовольственных товаров в розничном товарообороте; уровень товарных запасов (в днях розничного товарооборота).

Таблица 3.

Сравнение изменения уровней запасов отдельных товарных групп и доли оптовой торговли во всех запасах в 1963—1965 годах (повышение +, снижение —).

Вертикально: порядковый номер, товарные группы: 1. Растительное масло. 2. Маргарин. 3. Сахар. 4. Натуральный чай. 5. Соль. 6. Водка и ликеро-водочные изделия. 7. Вино. 8. Валяная обувь. 9. Хозяйственное мыло. 10. Хлопчато-бумажные ткани. 11. Чулки, носки. 12. Металлические кровати. 13. Кожаная обувь. 14. Нитки. 15. Льняные ткани. 16. Резиновая обувь. 17. Часы. 18. Стеклянная, фарфоровая и фаянсовая посуда. 19. Электротовары. 20. Музыкальные товары. 21. Игрушки. 22. Швейные машины.

Горизонтально: 1968 год по сравнению с 1963 г. — уровень запасов (в днях розничного товарооборота), доля запасов в оптовой торговле; 1965 г. — уровень запасов (в днях розничного товарооборота), доля запасов в оптовой торговле.

Таблица 4.

Удельный вес межрайонных оптовых баз в оптово-складском товарообороте и запасах оптовой торговли Литпотребсоюза в 1965 и 1968 годах (в %).

Вертикально: порядковый номер и товарные группы: 1. Растительное масло. 2. Маргарин. 3. Варенье, джем, повидло, мед. 4. Натуральный чай. 5. Меха и меховые товары. 6. Трикотажные изделия. 7. Чулки, носки. 8. Текстильная и комбинированная обувь. 9. Валяная обувь. 10. Парфюмерия. 11. Галантерия. 12. Металлические кровати. 13. Ковровые изделия и прочие предметы обстановки. 14. Стекло-фарфоро-фаянсовая посуда. 15. Радиотовары. 16. Музыкальные товары. 17. Швейные машины.

Горизонтально: 1965 г. — складской товарооборот, товарные запасы; 1968 г. — складской товарооборот, товарные запасы.

Таблица 5.

Количественное выражение влияния отдельных факторов на уровень товарных запасов.

Вертикально: порядковый номер, товарные группы: 1. Искусственные шелковые ткани. 2. Нитки. 3. Спорттовары.

Горизонтально: повышение (+) или снижение (—) уровня товарных запасов, при увеличении на 1% соотношения складского товарооборота с розничным; объема розничного товарооборота; темпа изменений объема розничного товарооборота.

Таблица 6.

Зависимость между уровнем товарных запасов и издержками обращения, а также рентабельностью (уровень товарных запасов на 1 января 1968 года, остальные данные за 1967 год).

Вертикально: порядковый номер, группы РПС по уровню товарных запасов (в днях розничного товарооборота).

Горизонтально: число РПС в группе; средний уровень товарных запасов в группе; уровень издержек обращения в торговле (кроме расходов на зарплату); отношение прибыли в торговле к розничному товарообороту.